

Lijst van 30 beleidsaanbevelingen voor het 8^e kaderprogramma in het domein van wetenschap en technologie

Overzicht van de aanbevelingen geformuleerd door de experts op basis van de burgervisies.

1. Humanistisch onderzoek om te verkennen wat waardigheid tijdens het stervensproces van Europeanen vandaag kan betekenen.

Omschrijving van de aanbeveling

We hebben participatief (antropologisch) onderzoek nodig, in een Europees vergelijkend perspectief, van onze verouderende bevolking in een moderne samenleving, waar tradities en religie aan invloed hebben ingeboet. Deze burgergeoriënteerde activiteit moet zich als doel stellen om ruimten te ontwikkelen waar burgers met elkaar kunnen dialogeren en een geïnteresseerde gemeenschap kunnen vormen rond hun bekommernissen omtrent waardigheid tijdens het stervensproces.

Evaluatie van de aanbevelingen door de experts

- **Nieuwheid**

Euthanasie is in veel EU-lidstaten nieuw, terwijl het een min of meer courante praktijk is in bepaalde (niet-)EU-landen (zoals België, Nederland en Zwitserland)

- **Belang**

Dit onderzoek is essentieel in de huidige EU-samenlevingen die evolueren naar waarden waarbij respect voor de individuele autonomie vooropstaat. Er bestaat in dit verband een behoefte aan meer harmonisatie. Europese identiteit impliceert aanvaarden van bepaalde Europese waarden. Een liberaal kader invoeren in alle lidstaten maakt een einde aan het probleem van het sterftoerisme.

- **Timing**

De wetenschappelijke en technologische oplossingen bestaan. Mentaliteit en regulering moeten nog veranderen en dat gaat best gepaard met een campagne in de hele EU. Het communicatiegedeelte kan best opgenomen worden in FP8*, aangezien daar bepaalde middelen voor nodig zijn. De veranderingen in de regelgeving kunnen dan volgen uit die campagne. Voor die veranderingen zijn geen bijkomende middelen vereist. Het is aan het Parlement om beslissingen te nemen.

Bijkomende commentaar van de experts

De wetenschappelijke en technologische oplossingen bestaan maar het wettelijk kader verschilt van de ene EU-lidstaat tot de andere.

Er moet een communicatiecampagne komen, om burgers bewust te maken van de problemen en de gevolgen van de ongelijke regelgeving (sterftoerisme: rijke mensen

kunnen het zich veroorloven om naar een Zwitsers ziekenhuis te trekken, waar euthanasie wettelijk is toegestaan). De campagne betekent de start van een dialoog over

Europese waarden, waarbij burgers zelf hun mening kunnen geven over de noodzaak om de nationale regelgeving aan te passen. Dat dialoogproces kadert in een participatief onderzoeksproject dat op zoek gaat naar veranderende sociale percepties, die dan de basis vormen van veranderingen in het juridische kader.

De visie waarop de aanbeveling gebaseerd is.

Visie 7: In waardigheid mogen sterven, omringd door een netwerk van familieleden en verwanten.

De aanbeveling vertoon ook raakpunten met:

- Visie 11: Stervenspaspoort.
- Visie 33: De senior is een bron van hulp en kennis.

***Woorden aangeduid met een sterretje worden uitgelegd in het glossarium achteraan dit document.**

2. Hulpmiddelen voor mensen met een beperking.

Omschrijving van de aanbeveling

Een beleid dat de vinger aan de pols houdt inzake innovaties in de hulpmiddelen voor mensen met een beperking.

Evaluatie van de aanbevelingen door de experts

- **Nieuwheid**

Het nieuwe houdt verband met de invoering van een evenwichtige multidisciplinaire aanpak van de problematiek, door experts uit de technologische en sociale wetenschappen te betrekken.

- **Belang**

Dit is van essentieel belang voor gehandicapten en ouderen, in een vergrijzende samenleving.

- **Timing**

De problematiek moet een onderdeel zijn van het 8e kaderprogramma (FP8*) en op een betekenisvolle financiering kunnen rekenen.

Bijkomende commentaar van de experts

Het beleid op dit vlak moet uitgewerkt worden in nauw overleg en in samenwerking met sociale wetenschappers. Het betrekken van sociologen en psychologen heeft twee doelstellingen. Ten eerste het ontwerp en de implementatie van hulpmiddelen voor mensen met een beperking en ten tweede de regelgeving en het vrijwaren van het recht op diversiteit en op de persoonlijke vrijheid om nieuwe technologie te aanvaarden of te verwerpen, ongeacht de sociale status van een individu.

Er moeten bewustmakingscampagnes worden opgezet, gericht op de sociale wetenschappers, alvorens hen actief te betrekken bij het beleidswerk en de ontwikkeling van de hulpmiddelen.

Gezien de vergrijzing van de samenleving, moeten de hulpmiddelen niet enkel gericht zijn op mensen met een beperking maar ook op ouderen.

De visie waarop de aanbeveling gebaseerd is.

Visie 9: Gehandicapten als volwaardige leden van de samenleving

3. Europese televisie – eenheid in verscheidenheid. Een permanent lab om te experimenteren met identiteitsopbouw en -uitdrukking (IdenTVLab).

Omschrijving van de aanbeveling

Televisie draagt bij tot de opbouw van verschillende vormen van Europese identiteit en stelt verschillende culturen in staat om samen te werken, in het bijzonder via het oprichten van een experimenteel platform voor samenwerkingsprojecten van kinderen en jongeren.

Evaluatie van de aanbevelingen door de experts

- **Nieuwheid**

Het “IdenTVLab”-concept kan werkelijkheid worden indien de aanpak en de instrumenten voor de implementering ervan aangepast zijn aan de leeftijd van de doelgroepen, kinderen en jongeren van alle Europese landen. Nieuwe interactieve combinaties van media moeten afgestemd worden op die doelstelling.

- **Belang**

Deze interactieve media zullen kinderen en jongeren de educatieve en participatieve middelen verschaffen om essentiële informatie op te doen over de Europese identiteit, waardoor ze de noodzakelijke bouwstenen leveren voor het ontwikkelen en in stand houden van die identiteit.

- **Timing**

Het “IdenTVLab”-concept moet ondersteuning krijgen via het SSH-luik (sociaaleconomische en geesteswetenschappen), een thematische prioriteit in het 8e kaderprogramma.

Bijkomende commentaar van de experts

“IdenTVLab” is gebaseerd op de idee dat kinderen en jongeren in Europa van oorsprong Europeanen zijn, maar moeten leren hoe Europese burgers te worden. Er moet gewerkt worden aan een Europees burgerschap, naast en geïntegreerd in de nationale identiteiten. Het ontwerp van de aangepaste media en de interface met de kijkers is een sleutelement voor het succes van het project (naast tv moet ook gebruik gemaakt worden van virtuele ruimte en moderne communicatiemiddelen).

De visie waarop de aanbeveling gebaseerd is

Visie 10: Televisie aanwenden voor het creëren van een Europese identiteit.

4. Plug-and-play communicatie: ontwikkeling van standaarden voor slimme gadgets.

Omschrijving van de aanbeveling

Voer de standaardisering in die nodig is opdat slimme gadgets (die ook de idee van een slimme samenleving ondersteunen) onderling kunnen communiceren, ongeacht tot welk merk of type ze behoren. Er moet aandacht besteed worden aan problemen met betrekking tot veiligheid en privacy. Ontwikkel die standaarden op een proactieve manier, om tijdverlies en verlies van geld en middelen te voorkomen.

Evaluatie van de aanbevelingen door de experts

- **Nieuwheid**
Het idee van een slimme samenleving is niet nieuw maar er moeten standaarden voor ontwikkeld worden.
- **Belang**
Communicatiestandaarden zijn van essentieel belang.
- **Timing**
De communicatiestandaarden moeten eerst ontwikkeld worden omdat ze van essentieel belang zijn voor het tot stand brengen van een slimme samenleving.

Bijkomende commentaar van de experts

Eén manier om de idee van een "slimme samenleving" tot stand te brengen, is door die samenleving in te bedden in een intelligente omgeving. Die intelligente omgeving kan bestaan uit een waaier aan slimme gadgets, zoals koelkasten die zelf nieuwe voorraden bestellen. Daartoe is een efficiënte communicatie tussen machines vereist, die vergemakkelijkt kan worden door aangepaste plug-and-play communicatiestandaarden, onder meer gericht op privacy en veiligheid. Men kan zich voorstellen dat het tijdig invoeren van dergelijke communicatiestandaarden niet alleen de invoering van die slimme gadgets in een slimme samenleving zal versnellen maar ook tijdverlies en verlies van geld en middelen zal voorkomen, door niet-compatibele benaderingen uit te sluiten.

De visie waarop de aanbeveling gebaseerd is

Visie 12: Slimme samenleving.

5. Toekomstplanning en onderzoek naar het verkennen van duurzame opties van gedecentraliseerde energieproductiesystemen en het oplossen van energieconflicten.

Omschrijving van de aanbeveling

Het ontwikkelen van nieuwe opties voor een gedecentraliseerde energieproductie is belangrijk, omdat we voort moeten maken met de integratie van discontinu leverende hernieuwbare energiebronnen, die in de bestaande systemen niet volledig benut worden.

Daarnaast is het van belang om de uitdagingen te bestuderen waarmee de overheid geconfronteerd wordt bij de uiteenlopende schalen en niveaus in de productie, distributie en besluitvorming. Tot slot is er ook de noodzaak om de internationale politieke dimensie van het energiebeheer aan te pakken, door te erkennen dat het energieprobleem geen probleem is van concurrentie en controle maar ook een nieuwe manier om tot een uniform bestuur op verschillende niveaus te komen voor de Europese landen.

Evaluatie van de aanbevelingen door de experts

- **Nieuwheid**

Op het politieke niveau is het delen van energie een nieuw concept.

- **Belang**

Een snelle implementatie van hernieuwbare energie is belangrijk voor een stabiele en efficiënte energiebevoorrading die geen gebruik maakt van fossiele brandstoffen.

- **Timing**

Duurzame energie neemt al een belangrijke plaats in onder FP7* en dat zal zo blijven onder FP8* en de volgende kaderprogramma's voor de nabije toekomst.

De visie waarop de aanbeveling gebaseerd is

Visie 13: Eindeloze energie (onafhankelijkheid van fossiele brandstoffen. Lokale en milieuvriendelijke energieproductie).

6. In de toekomstige uitnodigingen van het SSH-programma* moet een 'Platform voor de toekomst van onze arbeid' op lokaal, regionaal en globaal niveau overwogen worden.

Omschrijving van de aanbeveling

Dit platform zou zich moeten buigen over aspecten zoals onderzoek naar een herdefinitie van het begrip 'werk', 'flexicurity'*, de afbakening van professioneel en vrijwilligerswerk, het evenwicht leven en werken, basisinkomen, nieuwe jobs en sociale verantwoordelijkheid. Dit platform moet ook burgerparticipatie kunnen inschakelen. Er is een behoefte aan onderzoek en aan de ontwikkeling van (sociale experimenten met) 'flexicurity'*, waarbij ook aandacht wordt besteed aan het vrijwilligerswerk.

Evaluatie van de aanbevelingen door de experts

- **Nieuwheid**

De nieuwheid van deze aanbeveling schuilt in het weghalen van de scheidingslijnen tussen vrijwillig en betaald werk.

- **Belang**

Dit is essentieel voor het vermenschelijken van de arbeidsmarkt

- **Timing**

Het experimenteel onderzoek moet zo snel mogelijk van start kunnen gaan en de stakeholders van de arbeidsmarkt betrekken, zoals vakbonden en ngo's. Mogelijk kan dit onderzoek starten tijdens FP8*.

Het kan ook economisch onderzoek omvatten en een evaluatie van de beste praktijken bij het openmaken van de arbeidsmarkt in heel Europa.

Bijkomende commentaar van de experts

De grenzen tussen professioneel en vrijwilligerswerk moeten opengemaakt worden door:

- 1) het onderzoeken en uitbreiden van de mogelijkheden van een minimumcompensatie voor vrijwilligerswerk. Dit omvat manieren om niet te betalen met geld maar via verminderde arbeidstijd in de professionele loopbaan. Ontwikkel een "burgerloon" (niet in geld), bijvoorbeeld voor wie een familielid verzorgt of andere vrijwilligerstaken op zich neemt. Voorbeelden van dergelijke activiteiten kunnen zijn: mantelzorg, natuurbehoud, gemeenschapswerk, enz.
- 2) nieuwe mogelijkheden inzake een kortere werktijd voor mensen met een beperking (mentaal of fysiek).
- 3) het onderzoeken en uitbreiden van de mogelijkheden om hun boterham te verdienen met onbetaald werk. Dat zou onder meer kunnen door overheidsmiddelen ter beschikking te stellen voor mensen die als mantelzorgers fungeren voor mensen met beperkingen .

De visie waarop de aanbeveling gebaseerd is

Visie 17: Waar een wil is, is werk (Werkgelegenheid voor iedereen. Een visie op een evenwichtige relatie tussen werk- en privéleven, vrijwilligerswerk en volledige werkgelegenheid).

7. Stimuleer onderzoek naar het uitbreiden van de menselijke zintuiglijke capaciteiten.

Omschrijving van de aanbeveling

Een persoon kan bijvoorbeeld heel wat kleuren “wit” onderscheiden, omdat zijn natuurlijke zintuiglijke capaciteiten gecombineerd worden met een machine-breininterface.

Evaluatie van de aanbevelingen door de experts

- **Nieuwheid**

Er is wat recent onderzoek naar bionica en interfaces tussen mens en machine. De nieuwe benaderingen moeten focussen op de psychologische, ethische en filosofische aspecten van het thema.

- **Belang**

Het onderzoek op dit gebied is van essentieel belang, voor zowel mensen met een beperking als gezonde mensen (met het oog op de verdere uitbreiding van hun capaciteiten).

- **Timing**

Het onderzoek naar dit onderwerp moet er zo snel mogelijk komen, vanwege het belang ervan voor aanzienlijke delen van de bevolking, waaronder ouderen en mensen met een beperking.

Bijkomende commentaar van de experts

Het uitbreiden van de menselijke zintuiglijke capaciteiten is een onderwerp voor nogal wat baanbrekend onderzoek in bionica en naar interfaces tussen mens en machine. De hoofdfocus ligt op de technologische vooruitzichten en de bijbehorende interdisciplinaire samenwerkingsvormen op dat vlak. We moeten de kennis uit recent onderzoek afwegen tegen het interdisciplinaire onderzoek in psychologie, ethiek en filosofie, om te vermijden dat de technologie misbruikt wordt voor militaire doeleinden of op een of andere manier mensenrechten schendt of ongelijkheid veroorzaakt.

De visie waarop de aanbeveling gebaseerd is

Visie 19: Maak me menselijk! (Een droom over gezondheid en welzijn, technologie en ethiek).

8. Verbeter de ethische reflectie rond een wetenschappelijk gegronde organische en “bionische” productie.

Omschrijving van de aanbeveling

Tegen 2050 zullen we over radicaal nieuwe genetische en technologische behandelingen beschikken. De ethische aspecten van hun ontwikkeling moeten systematisch onderzocht worden op Europees niveau, door ethische onderzoeksraden en adviesorganen. Die ethische beoordeling moet op een evenwichtige manier gebeuren, rekening houdende met: 1) het innovatieve potentieel van het gebruik van robotica en “bionica” (de interface tussen de technische en de organische wereld) ter aanvulling en verbetering van menselijke contacten en 2) manieren om een wetenschappelijk gegronde productie te stimuleren van organische producten die de integriteit van de natuur respecteren.

Evaluatie van de aanbevelingen door de experts

- **Nieuwheid**

Het is een vrij nieuwe benadering om een globaal ethisch kader en ethische onderzoeksraden op te richten in de organische en bionische productie, om het concept van de “supermens” te verkennen en te waken over het respecteren van de integriteit van de natuur.

- **Belang**

De kwestie is van zeer groot belang, zowel voor experts (in termen van nieuwe vormen van samenwerking tussen het terrein van de sociologie en de levenswetenschappen) als voor burgers (via veranderingen in hun levensstijl en ethische concepten).

- **Timing**

Gezien de snelheid van de technologische ontwikkelingen op het terrein komt de bijbehorende ethische reflectie al te laat!

Bijkomende commentaar van de experts

Sociale wetenschappers moeten actief betrokken worden bij de ontwikkeling en implementatie van die technologieën. Ze vormen een interdisciplinair ethisch onderzoeksteam van experts uit de sociale en levenswetenschappen, dat actief werkt aan het kaderen en aan de constructie en implementatie van deze problematiek. Die vorm van samenwerking moet een algemene praktijk worden, door bij het nadenken over technologische problemen met ethische aspecten systematisch een evaluatieraad op te richten en evaluatiecriteria af te spreken.

De visie waarop de aanbeveling gebaseerd is

Visie 19: Maak me menselijk! (Een droom over gezondheid en welzijn, technologie en ethiek).

9. Optimaliseren van de stedelijke ruimte: naar compacte Europese ecosteden.

Omschrijving van de aanbeveling

Het probleem met de huidige stadsontwikkeling is dat steden wie vrij mogen groeien dat ook onbeperkt zullen doen. Daarom is het van belang om de ruimte te ontwerpen en te optimaliseren en de kennis en het beleid te integreren, ter ondersteuning van een evenwichtige stadsontwikkeling. Dergelijke vormen van kennis en beleid moeten rekening houden met de huidige en toekomstige klimaatveranderingen en de stedelijke leefculturen verbeteren.

Door in een Europese context te experimenteren met een compacte ecostad, kunnen nieuwe inzichten opborrelen over hoe stadsplanning duurzamer kan aangepakt worden, in termen van een efficiënt landgebruik. Burgerparticipatie is daarbij essentieel in het hele proces van de planning en verwezenlijking van de Europese compacte ecostad. Er zijn verscheidene onderzoeksvragen die moeten gesteld worden bij de pilootexperimenten met de compacte ecostad. Bij die vragen onder meer:

- Nieuwe uitdagingen bij het afvalbeheer, vanwege de dichte structuur van de ecostad (de mogelijkheden van gesloten cycli moeten verkend worden).
- Evenwichtig beheer van de stedelijke ruimte 1) toekennen van een korting voor land- en energiegebruik, en 2) verbeteren van de (perceptie van de) levenskwaliteit in stedelijk gebied.
- Het ontwikkelen van een efficiënt transport veronderstelt het verkorten van de verplaatsingsafstanden. Daartoe moeten nieuw technologieën verkend worden, waaronder openbaar hogesnelheidsvervoer.

Een technisch gestuurde ecostad is per slot van rekening een top-downgebeuren. Daarom is het van belang dat via een participatief proces ook het perspectief van de burgers aan bod komt. In acht nemen van het voorzorgsprincipe bij het ontwikkelen van de stedelijke ruimte is aangewezen, aangezien de ontwikkeling en planning van een stedelijke infrastructuur een langzaam proces is, dat niet op enkele dagen kan omgegooid worden. Flexibel bouwen helpt bij het respecteren van het voorzorgsprincipe. Bij stadsplanning en landgebruik komen heel wat problemen op het vlak van duurzaamheid bij elkaar. Dat is de reden waarom heel wat beleidsbeslissingen zullen nodig zijn om de problemen doeltreffend aan te pakken. Dat zal een efficiënte coördinatie vergen tussen verschillende beleidssectoren die focussen op stadsontwikkeling. Het ontwikkelen van nieuwe visies voor steden, door middel van foresightanalyses*, kan helpen om aan die eis tegemoet te komen .

Evaluatie van de aanbevelingen door de experts

- **Nieuwheid**

Er is veel planning en onderzoek naar stedelijke problemen maar er zijn nog geen pilootprojecten rond ecosteden.

- **Belang**

Het ontwikkelen van een ecologisch stadsleven is essentieel voor de toekomst van Europa (de problemen met de megasteden blijven en vragen om nieuwe oplossingen).

- **Timing**

Dit is een langetermijnproces.

De visie waarop de aanbeveling gebaseerd is

Visie 20: Een eigentijdse Europese stad in het jaar 2050.

10. Van CAP naar Europees landbouwbeleid: terug naar de Europese tuinertraditie.

Omschrijving van de aanbeveling

Foresightstudies* en comparatieve analyses* van het landbouwpotentieel van verschillende regio's in Europa. Om een beleid te ontwikkelen voor het herinvoeren van een tuinertraditie in Europa, die landbouwproducten van hoge kwaliteit kan afleveren maar ook een beleid dat de landarbeiders erkent in hun waardigheid en in de kennisintensiviteit van hun activiteit. De EU moet Bulgarije en anderen helpen om landbouwdeskundigen aan te trekken, door het ondersteunen van landbouwinstellingen en door haar landbouwbeleid.

Evaluatie van de aanbevelingen door de experts

- **Nieuwheid**

Het is in zekere zin nieuw om in de overwegend industriegeoriënteerde onderzoeks-, ontwikkelings- en innovatieprogramma's opnieuw op landbouw te focussen.

Onderzoeks- en innovatiebeleid naar kennisintensieve en biologische landbouw.

Onderzoek naar nieuwe organisatiestructuren voor het werk in de landbouw.

- **Belang**

Dit is ook een nieuwe manier om het werkloosheidsprobleem te benaderen, waarbij 'nieuw' staat voor nog niet algemeen aanvaard.

Wereldwijd gaan we de komende tijd naar een periode van schaarste in de productie van voedsel en andere landbouwproducten. Daarom is het voor de EU van bijzonder belang om op dit vlak tot de kopgroep te behoren.

Landbouw kan zich ontwikkelen tot een toonaangevende markt voor heel wat andere technologieën, zoals ICT, biotechnologie*, expertsystemen*, living labs*...

Dit landbouwbeleid helpt om waardevolle oude systemen van samenleven in stand te houden en te vernieuwen, op basis van moderne technologieën.

- **Timing**

Dit idee moet opgenomen worden in de eerste oproepen van FP8*. De foresightanalyses* over de nieuwe tuinen moeten geïntegreerd worden in het SSH-programma*.

De visie waarop de aanbeveling gebaseerd is

Visie 21: Bulgarije – de tuin van Europa.

11. **Onderzoek naar het spanningsveld tussen gebruik van zeer complexe materialen in producten en de recycleerbaarheid ervan.**

Omschrijving van de aanbeveling

Stimuleer het upgraden van producten, bijvoorbeeld computers.

Ontwikkel manieren om een vlotte recyclage van producten te combineren met een hoge efficiëntie. Investeer in materialenonderzoek dat leidt tot efficiënte producten, gemaakt van volledig recycleerbaar materiaal.

Evaluatie van de aanbevelingen door de experts

- **Nieuwheid**

De principes van het recycleren zijn er maar niet op het niveau dat nodig is om deze visie tot stand te brengen.

Er moet een nieuw paradigma komen in de ontwikkeling van materialen.

De invoering van dat paradigma moet economisch aantrekkelijk zijn voor alle producenten en voor de klant. Financiële stimuli of overheidsregulering zullen nodig zijn.

- **Belang**

Om de planeet te redden.

- **Timing**

Een efficiënt gebruik van alle middelen is van groot belang voor het redden van de planeet.

Duurzaamheid is een beleidskwestie.

Bijkomende commentaar van de experts

De voorbije jaren waren de meeste materialen die gebruikt worden in technische of consumentenproducten "ontworpen met het oog op hun toepassing". Dat wil zeggen dat ze zeer gespecialiseerd zijn en uit verschillende materialen bestaan, elk met hun unieke eigenschappen.

Dit proces komt weliswaar de technische, economische en ecologische efficiëntie ten goede maar stelt ons voor een reeks van uitdagingen aangaande de mogelijkheid tot hergebruik of recyclage van die materialen voor gelijkaardige of andere toepassingen.

Er zijn twee manieren om dit probleem aan te pakken:

Ofwel worden nieuwe materialen ontwikkeld met gelijkaardige technische prestaties die tegelijk ook recycleerbaar of herbruikbaar zijn, ofwel ontwikkelen we nieuwe processen die het mogelijk maken om die nieuwe hoogperformante materialen te recycleren of te hergebruiken. We zullen ons daarbij voor uiteenlopende technische en economische uitdagingen geplaatst zien.

De visie waarop de aanbeveling gebaseerd is.

Visie 22: Eco-techno toekomst.

12. Versterk de directe democratie door elektronisch stemmen (e-voting).

Omschrijving van de aanbeveling

Elektronisch stemmen kan niet alleen gebruikt worden voor parlementsverkiezingen maar ook in het kader van algemene vormen van besluitvorming die de ontwikkeling van de samenleving beïnvloeden. Verhoog het aandeel van de beslissingen waarbij burgers geraadpleegd worden, maar dan niet de alledaagse beslissingen. Betrek de burgers via e-voting bij een wel gekozen aantal beslissingen.

Evaluatie van de aanbevelingen door de experts

- **Nieuwheid**

De technologieën die elektronisch stemmen mogelijk maken bestaan al, maar het gebruik ervan is nog niet wijdverspreid.

- **Belang**

Elektronisch stemmen is van essentieel belang omdat het bijdraagt tot het optimaliseren van het democratische proces.

Het verruimt en vergemakkelijkt het proces van participatie.

De impact ervan moet gemeten worden.

- **Timing**

De invoering van elektronisch stemmen moet geleidelijk gebeuren, aangezien politiek en bevolking moeten kunnen wennen aan dit proces. Bij de ontwikkeling van het systeem kunnen participatieve methoden toegepast en ontwikkeld worden, zodanig dat burgers kunnen discussiëren over voor- en nadelen en goed afgewogen beslissingen kunnen nemen.

Bijkomende commentaar van de experts

Het basisidee is om burgers makkelijker bij de politieke besluitvorming te betrekken. De frequentie waarmee gestemd wordt is van belang.

De visie waarop de aanbeveling gebaseerd is.

Visie 25: Link tussen de generaties en tussen ruimte en tijd.

13. Erkenningsbeleid.

Omschrijving van de aanbeveling

De ontwikkeling van een nieuw onderzoeksterrein dat 'Erkenningsbeleid' genoemd wordt. Dat erkenningsbeleid focust op het promoten van de inherente uniciteit van een gebied, land, regio, met zijn waarden, tradities, enz.

Evaluatie van de aanbevelingen door de experts

- **Nieuwheid**

Aangezien dit onderzoek nog niet voorhanden is in de EU (en voor zover we weten elders evenmin), is dit een uiterst nieuwe aanbeveling.

- **Belang**

Dit type onderzoek is essentieel om ongelijkheid te voorkomen en leidt tot strategieën om ongelijkheid te verhelpen. Dat is van belang in een tijdperk van toenemende diversiteit.

- **Timing**

Start hier zo snel mogelijk mee onder de vorm van een onderzoeksprogramma, bij voorkeur nog onder FP8*, anders binnen FP9.

Bijkomende commentaar van de experts

Een mogelijke definitie van het concept 'Erkenningsbeleid' is "een maatschappelijk discours over een gemeenschap, regio of natie".

Er bestaan twee benaderingen om dit onderzoek te ontwikkelen:

- 1) De eerste manier kan bestaan uit kritisch onderzoek van het discours of het beleid op het niveau van de EU en haar lidstaten. Die benadering kan gericht zijn op streekontwikkeling of op toerismebeleid. Het kan er toe leiden dat het toerismebeleid zich toespitst op het onder de aandacht brengen van datgene waarom de inwoners van een bepaalde plaats erkenning willen.
- 2) De tweede manier om het onderzoek te ontwikkelen maakt gebruik van workshops met burgers over hoe zij gepercipieerd willen worden. Dat resulteert in het formuleren van strategieën voor de toekomst van een gemeenschap, regio, natie, Europa.

Een deel van het onderzoek kan zich ook toelagen op een evaluatie van de gevolgen van die gebrekkige erkenning voor het toerisme- of streekontwikkelingsbeleid.

Die erkenning kan ook toegepast worden op gebieden buiten de EU, bijvoorbeeld met betrekking tot Afrika.

Deze onderzoeksactiviteiten moeten een participatief proces omvatten en een of andere vorm van actieonderzoek!

De visie waarop de aanbeveling gebaseerd is

Visie 26: Eén Bulgarije, één Europa, één wereld – één geheel!

De aanbeveling vertoont ook raakpunten met:

- Visie 30: Het EU-voorzitterschap trekt door Afrika.

14. Maak van Sofia een ecologische modelstad voor andere Europese hoofdsteden.

Omschrijving van de aanbeveling

Opzetten van een Europees “Eco City”-programma met ruime middelen, ter ondersteuning van de overgang van de Europese steden naar ecologische modelsteden en het uitwisselen van goede praktijken*.

Evaluatie van de aanbevelingen door de experts

- **Nieuwheid**

De nieuwheid van de idee schuilt in de complexiteit en interdisciplinariteit ervan en in het feit dat het een model ontwikkelt voor Europese steden.

- **Belang**

Het programma “ecologische stad” kan een model worden voor een complexe stadsontwikkeling waarbij gebruik wordt gemaakt van natuurlijke rijkdommen, de levenskwaliteit verbetert en uitsluiting wordt tegengegaan, omdat het zich op alle doelgroepen in de samenleving richt.

- **Timing**

Dit kan onmiddellijk worden opgenomen in de ontwikkelingsprogramma's van de EU, zowel FP8* als andere ermee samenhangende programma's. De aanbeveling hangt samen met uiteenlopende andere op wetenschappen gebaseerde programma's en zal een reeks veranderingen vergen in de wetgeving (grondgebruik, enz.).

Bijkomende commentaar van de experts

Een programma van ecologische modelsteden voor de hele EU is interdisciplinair, aangezien het verbonden is met heel wat op wetenschappen gebaseerde programma's. Het kan helpen om grote sociale en milieuproblemen op te lossen en tegelijk verhoogt het de algemene levenskwaliteit en gaat het uitsluiting tegen.

In contracten en bestekken moet rekening gehouden worden met oplossingen voor lucht- en waterbeheer, plannen voor nieuwe groenzones en een innovatieve aanpak van bestaande milieuproblemen.

De visie waarop de aanbeveling gebaseerd is.

Visie 27: Sofia – de groene hoofdstad.

15. Overeenkomsten met boerenorganisaties over het vermijden van antibiotica en hormonen.

Omschrijving van de aanbeveling

Op lokaal of regionaal niveau moeten overeenkomsten geïmplementeerd worden over antibiotica en hormonen maar geharmoniseerd op Europees niveau. Dat kan efficiënter zijn dan de juridische weg, omdat het responsabiliseert en storingen vermijdt in de internationale handel. Door implementatie op lokaal niveau te eisen, komen de verantwoordelijke overheden dicht bij hun bevoegdheidsdomein te staan. Door tegelijk harmonisatie op Europees niveau te eisen, staan alle producenten in Europa competitief op gelijke voet.

Het systeem moet zelfcontrolerend zijn maar onder toezicht van privé kwaliteitscontroleurs.

Evaluatie van de aanbevelingen door de experts

- **Nieuwheid**

Op dit gebied gebeurt al beginnend onderzoek maar het valt nog niet onder de hoofdstromen in het onderzoek.

- **Belang**

Deze aanbeveling is voor het Europese beleid van gemiddeld belang.

- **Timing**

Het fundamentele werk moet beginnen onder FP8*. Dit onderzoek moet focussen op het ethische, wettelijke en filosofische statuut van het dier.

Bijkomende commentaar van de experts

Aan de behandeling van dieren zit een ethische component. Er is een onderzoekscorpus waarop kan voortgebouwd en waarin op zoek gegaan wordt naar onze kijk op wat dieren zijn.

Bij het ontwikkelen van een ethisch antwoord op dierenrechten en de behandeling van dieren, zou het wel eens nodig kunnen zijn om te evolueren naar een ethisch gebaseerd paradigma veeleer dan een louter economisch paradigma over hoe we met dieren omgaan. Daarbij zullen we onder meer opnieuw de idee moeten onderzoeken dat mensen op een existentieel niveau boven de dieren verheven zijn.

We zouden kunnen beginnen met de ontwikkeling van een programma (filosofisch, ethisch, wetenschappelijk, wettelijk) om de intuïtie te onderzoeken en een grondslag te vinden voor de idee dat dieren niet louter producten zijn maar ook ja dan nee ethische rechten hebben. Dat zal ons in staat stellen het huidige juridische statuut van verschillende diersoorten te bekijken en te herzien. Die aanpak omvat een aanpassing van onze kijk op hoe we dieren (moeten) kweken, behandelen en doden en hoe ze momenteel als objecten beschouwd worden veeleer dan als levende wezens.

Deze evolutie berust in laatste instantie op de idee dat de scheiding tussen mensen en dieren in bepaalde opzichten een illusie is.

De visie waarop de aanbeveling gebaseerd is.

Visie 31: Verantwoorde veeteelt in de EU.

16. Innovatieve participatieve structuren

Omschrijving van de aanbeveling

Grootschalig verkennend actieonderzoek, gebaseerd op het uitproberen van nieuwe methodieken en gebruik makend van nieuwe communicatietechnologieën die het politiek debat tussen burgers ondersteunen, moet invloed hebben op de politieke cultuur*. Eén mogelijke onderzoeksvraag is hoe nieuwe participatieve structuren invloed uitoefenen op het politieke systeem en de mensen die eraan participeren. Hier moeten dus de nodige participatieve structuren ontwikkeld worden die de democratische processen versterken. Die nieuwe methodieken moeten ontwikkeld worden, rekening houdende met de lokale politieke context. De ene methodiek mag niet volledig toepasbaar zijn op een andere context. De Europese identiteit moet gegrond blijven in een lokalere identiteit.

Evaluatie van de aanbevelingen door de experts

- **Nieuwheid**

Nieuwheid: dit idee is nog niet ingebed in de onderzoeksstructuur maar er is veel ruimte voor groei in de landen van Centraal- en Oost-Europa.

- **Belang**

Dit soort benaderingen kan in verband gebracht worden met en ingebouwd in onze codes voor behoorlijk bestuur en maatschappelijk verantwoord ondernemen*. Ze zijn van essentieel belang vanwege hun dubbel nut voor de participatieve democratie en voor het vergroten van de maatschappelijke impact van de onderzoekresultaten. Ervaring toont aan dat de nieuwe lidstaten (en voormalige socialistische landen) op dit vlak nog niet erg ver staan.

- **Timing**

Dit soort benaderingen moet onmiddellijk ingevoerd worden vanwege de verandering in de processen die leiden tot de ontwikkeling van prioriteiten en programma's.

Bijkomende commentaar van de experts

Actieonderzoek* moet de volgende elementen omvatten:

Een overzicht dat helpt in kaart brengen welke benaderingen en structuren al bestaan voor burgerparticipatie in Europa. Ook zullen sommige bestaande benaderingen wellicht versterkt moeten worden. Ook bestaande TA-benaderingen (technology assessment of technologisch aspectenonderzoek) moeten versterkt worden, bijvoorbeeld via het EPTA-netwerk (European Parliamentary Technology Assessment)*. Pas ook het living lab-concept* toe op het onderzoek en bij het bepalen van prioriteiten. Bepaalde participatieve benaderingen zijn al toegepast op nanotechnologie en biotechnologie*.

Dit soort benaderingen biedt heel wat mogelijkheden voor het vergroten van de transparantie van het beleid in de landen van Centraal- en Oost-Europa.

De visie waarop de aanbeveling gebaseerd is.

Visie 32: EU voor de mensen.

Deze aanbeveling vertoont ook raakpunten met:

- visie 36: Massacommunicatie vervangen door communicerende mensenmassa's (voor het aanleveren van de communicatietechnologieën die deze participatieve structuren moeten ondersteunen).
- visie 42: TV Europa (als medium om deze methoden uit te proberen).

17. De noodzaak van sociale innovaties voor de verouderende samenlevingen.

Omschrijving van de aanbeveling

Er moet onderzoek gevoerd worden naar het effect dat een overgangperiode tussen fulltime werken en voltijdse pensionering zou hebben op de arbeidsmarkt. Doelstelling hierachter is het eventueel herzien van de vaste pensioenleeftijd en het rigide pensioensysteem die het huidige pensioenbeleid kenmerken.

Dit zou de invoering betekenen van een vlotte toegang tot nieuw vormen van vrijwilligerswerk tijdens die langere overgangperiode.

Hierbij moeten we rekening houden met de beste praktijken en de ervaringen met bestaande overgangperiodes na de beroepsloopbaan.

Evaluatie van de aanbevelingen door de experts

- **Nieuwheid**

Dit is nieuw in bepaalde EU-landen maar andere, zoals Zweden en andere Scandinavische landen, hebben al een bepaald soort overgangperiode.

- **Belang**

Dit is van essentieel belang in kenniseconomieën waar werk en hobby onderling verbonden zijn en burgers niet willen stoppen met werken op een bepaalde leeftijd. Het is des te belangrijker in een verouderend Europa, waar het kan bijdragen tot het oplossen van zware problemen met het pensioensysteem. Het verhoogt de individuele vrijheid en de mogelijkheden van een individu om zelf zijn carrière te plannen en biedt de kans om iets anders te doen dat men altijd al had willen doen.

- **Timing**

Het mentale kader is er. Hier zou dus onmiddellijk werk moeten van gemaakt worden.

Bijkomende commentaar van de experts

Er zijn veranderingen nodig in de pensioenwetgeving van vergrijzende samenlevingen en in kenniseconomieën waar werk en hobby in toenemende mate onderling verbonden zijn, zo dat mensen kunnen beslissen om na de pensioenleeftijd nog door te werken. Dit kan gekoppeld worden aan een systeem van burgerdienst maar er kan ook gedacht worden aan een bepaalde vorm van bezoldiging tijdens de overgangperiode na de beroepsloopbaan. In sommige landen van de EU is er geen verplichte pensioenleeftijd, terwijl men in andere landen op een bepaalde leeftijd wel verplicht met pensioen moet. Dat veroorzaakt daar bij veel kenniswerkers psychologische problemen.

Het nieuwe schema of de nieuwe regelgeving die hier aanbevolen wordt hoeft niet veel geld van de lidstaten te kosten maar vergt veeleer een nieuwe mentaliteit en wetgeving. Uiteraard zullen bij bepaalde jobs problemen moeten opgelost worden (als iemand blijft, is er ook geen nieuwe vacature). Niettemin hebben mensen op zestig geen kinderen meer om voor te zorgen. Ze hebben bijgevolg meer vrije tijd en kunnen mogelijk het beste deel van de arbeidsbevolking uitmaken. Zij zijn ervaren, hebben een hoog

routineniveau en ontwikkelden geschikte werkgewoonten. Waarom zouden we ze “wegsturen”, als ze nog geen zin hebben om met pensioen te gaan?

De visie waarop de aanbeveling gebaseerd is.

Visie 33: De senior is een bron van hulp en kennis.

18. Promoot technische en sociale innovaties die de toegang tot en het gebruik van het openbaar vervoer verbeteren.

Omschrijving van de aanbeveling

Promoot innovatie in de richting van milieuvriendelijk openbaar vervoer, door individuele toegang te voorzien tot openbaar vervoer en gedeelde voertuigen.

Evaluatie van de aanbevelingen door de experts

- **Nieuwheid**

De idee is behoorlijk innovatief, omdat ze uitgaat van het gebruik van artificiële intelligentie, voor het ontwikkelen van een technische en sociale infrastructuur die focust op het promoten van milieuvriendelijk openbaar vervoer.

- **Belang**

Zeer essentieel. Dit idee lost een deel van de verkeersproblemen op en versterkt het huidige onderzoek naar milieuvriendelijke voertuigen, aangezien het een vraag creëert naar technologie. Het lost ook sociale problemen op voor mensen met een gebrekkige toegang, bijvoorbeeld in noodgevallen. Vlotter vervoer betekent een hogere productiviteit. Dit idee kan ook verondersteld worden de sociale inclusie te verbeteren, door het vergroten van de mobiliteit van sociaal zwakkeren, waar gebrekkig transport een obstakel kan zijn voor inclusie of toegang tot jobs.

- **Timing**

Zeer relevant. Dit moet onmiddellijk gebeuren. Het mentale kader is er al. En er bestaan wetenschappelijke en technologische oplossingen.

Bijkomende commentaar van de experts

Promoot technische en sociale innovaties voor het verbeteren van de toegang tot het collectief vervoer, via een intelligent en interactief netwerk. Een dergelijk netwerk kan zowel het gebruik bevorderen van het traditioneel openbaar vervoer als de individuele toegang tot gedeelde voertuigen (bijvoorbeeld autodelen). Dat organische, intelligente en levende (zich aanpassende) netwerk* moet op een flexibele, gebruiksvriendelijke en milieuvriendelijke manier, zowel het lokale als het grensoverschrijdende reizen omvatten en integreren.

Die innovaties verbeteren de economische productiviteit, door het woon-werkvervoer te versnellen en komen de sociale inclusie ten goede, door het verbeteren van de mobiliteit van de sociaal zwakkere bevolkingsgroepen.

De visie waarop de aanbeveling gebaseerd is.

Visie 35: Milieuvriendelijk transport doorheen heel Europa.

19. Ontwikkel avatars die in staat zijn om op afstand op te treden als een fysieke weergave van onszelf.

Omschrijving van de aanbeveling

De avatars kunnen bijvoorbeeld toezien op mijn huis, mijn schapen, enz., terwijl ik op vakantie ben. Ze kunnen ook naar de top van de Mount Everest klimmen, om indrukken op te doen over hoe de berglucht daar ruikt en het gevoel creëren in de bergen te zijn. Die avatars zullen over brein-machine-interfaces moeten beschikken voor smaak, tastzin,...

Evaluatie van de aanbevelingen door de experts

- **Nieuwheid**

Dit is eerder nieuw.

- **Belang**

Dit onderzoek is essentieel op dit ogenblik.

Het kan reizen overbodig maken en vermijden dat mensen in gevaarlijke situaties terechtkomen.

- **Timing**

Er stellen zich heel wat onderzoeksvragen, niet alleen op het technische vlak (authenticatie), maar ook met betrekking tot het wettelijke (bijvoorbeeld identiteitsdiefstal), verzekeringskwesties, sociale problemen (menselijk contact). Zullen we dan ook over een avatarethiek en een wetgeving op avatarmisdaden moeten beschikken?

De visie waarop de aanbeveling gebaseerd is.

Visie 36: Massacommunicatie vervangen door communicerende mensenmassa's.

20. Selecteer of ontwikkel planten en technieken voor gebieden met extreme klimaatsomstandigheden.

Omschrijving van de aanbeveling

We hebben planten nodig voor lokale productie in natte en droge gebieden. Die moeten bestand zijn tegen extreme klimaatsomstandigheden, ziektebestendig, enz. Dat wil zeggen dat we planten genetisch zullen moeten wijzigen, als we het gebruik van chemicaliën op het veld willen vermijden. We hebben ook technologieën nodig die onze behoefte aan natuurlijke rijkdommen verlagen en beheersinstrumenten om gesloten cycli* in te voeren.

Evaluatie van de aanbevelingen door de experts

- **Nieuwheid**

Dit is niet nieuw en de concepten zijn in ontwikkeling. Er kunnen echter meer inspanningen geleverd worden en middelen ter beschikking gesteld.

- **Belang**

Dit is van essentieel belang om de opwarming van de aarde tegen te gaan en onze groeiende wereldbevolking te voeden.

- **Timing**

Dit maakte al deel uit van FP7* maar op een te laag niveau. Het zal ook terugkeren in de gezamenlijke programmeeractiviteiten en moet een belangrijk luik worden van FP8*.

Bijkomende commentaar van de experts

Probleem op het vlak van duurzaamheid

Naast een duurzamer beheer van voedingsgewassen moeten er ook instrumenten ontwikkeld worden om de groeiende wereldbevolking van voedsel te voorzien. Die wordt namelijk geacht te verdubbelen tegen 2050. Daarom moeten de onderzoeksinspanningen opgevoerd worden. Er moet gezocht worden naar nieuwe planten en teeltconcepten die minder verbruiken en minder meststoffen en pesticiden vergen. Er is ook onderzoek nodig naar het tegenhouden van de woestijnvorming en het opnieuw vruchtbaar maken van woestijngebied of het opvoeren van de productie in drassige gebieden.

Het soort planten en technologieën dat moet ontwikkeld worden:

1. resistente planten of teelten die geen pesticiden vergen, hetzij resistente planten of planten die de productiecultuur kunnen beschermen.
2. planten die kunnen groeien in hete en droge gebieden en dus geen irrigatie vergen.
3. planten die bestand zijn tegen hevige regen.
4. technologieën om het energieverbruik te beperken, zoals wiedende robots.
5. bioraffinaderijen* die mineralen opnieuw in de bodem brengen en voor het hergebruik van bio-energie.

De visie waarop de aanbeveling gebaseerd is.

Visie 39: De voedselproductie in de EU is duurzaam.

21. **Beleid inzake erkenning van migranten en vluchtelingen.**

Omschrijving van de aanbeveling

Het huidige Europese beleid ten opzichte van migranten en vluchtelingen is te veel op de gevaren gericht. Een bredere visie op de rol van migratieprocessen zal de Europese burger helpen om migratie als een verrijking te zien in plaats van als een gevaar.

Er is een coördinatie nodige van het onderwijs-, cultureel, migratie- en mediabeleid om het mentale kader van de burger en de bureaucratie te doen evolueren naar erkenning van migranten (als menselijke wezens) en een beter inzicht in migratieprocessen (ook van mensen die emigreren uit Europa). Een trans-Europees onderzoeksprogramma naar de historische en huidige rol van migratieprocessen in de opbouw van onze Europese samenlevingen kan ons een nieuwe kijk bezorgen op de migratiekwestie. De waarde van meertalige culturen en het potentieel van een humaner migratiebeleid op Europees niveau moeten duidelijker erkend worden.

Evaluatie van de aanbevelingen door de experts

- **Nieuwheid**

Migratie zien als een positief politiek proces is volstrekt nieuw (de Schengen-bepalingen bijvoorbeeld zijn in hoofdzaak controlemaatregelen).

- **Belang**

Multiculturalisme ondersteunen is nodig voor het hoge niveau van cohesie in Europa.

- **Timing**

Dit is een traag en historisch proces, dat nu echter moet starten, wil het de komende jaren enige impact hebben.

De visie waarop de aanbeveling gebaseerd is.

Visie 40: Versterken van taal en cultuur.

22. Stimuleer het gebruik van bioraffinaderijen*.

Omschrijving van de aanbeveling

Gebruik bioraffinaderijen* om biologisch afbreekbare chemicaliën met een natuurlijke basis te maken, ter vervanging van chemicaliën met fossiele basis.

Evaluatie van de aanbevelingen door de experts

- **Nieuwheid**

Bioraffinaderijen* zijn niet nieuw. De concepten zitten in de eerste fase van ontwikkeling.

- **Belang**

Deze aanbeveling is van zeer groot belang, aangezien de fossiele rijkdommen opraken. Het gebruik van hernieuwbare energie* kan bovendien de opwarming van de aarde helpen tegengaan.

- **Timing**

Bioraffinaderijen kregen al aandacht in FP7* en in de onderzoeksprogrammama's van de VS. Ze moeten ook een belangrijke plaats krijgen in FP8* en in de Europese nationale onderzoeksprogramma's.

Bijkomende commentaar van de experts

De schaarste aan fossiele rijkdommen is niet alleen een probleem voor onze energievoorziening maar leidt ook tot een tekort aan grondstoffen voor de productie van chemische stoffen voor voedingsmiddelen, verpakkingsmaterialen, fiets- en autobanden, allerlei geneesmiddelen, enz. We hebben hernieuwbare materialen nodig om de fossiele grondstoffen te vervangen. We moeten bovendien ook de technologie ontwikkelen voor de productie van de nodige materialen in een duurzame en biologisch afbreekbare vorm. Die technologie heet bioraffinaderij*. Ze moet geïmplementeerd worden als een onderzoeksprogramma op Europees en nationaal niveau. Om het transport van biologisch afval te beperken, bestaan er best bioraffinaderijen van uiteenlopende capaciteit. Kleine bioraffinaderijen kunnen lokaal, waar het afval geproduceerd wordt, de eerste raffinage van het biologisch afval voor hun rekening nemen. Vervolgens worden de basischemicaliën vervoerd naar de verwerkingsfabrieken, waar ze verder omgevormd worden tot de vereiste goederen (bijvoorbeeld autobanden of verpakkingsmaterialen).

Lokale bioraffinaderijen kunnen bio-energie* produceren, die kan opgeslagen worden of lokaal verbruikt, zodat de behoefte aan externe energiebronnen in de landbouw of in de verwerking beperkt kan worden. Ze kunnen ook dienst doen als buffer* wanneer de hernieuwbare energiebronnen, zoals wind- en zonne-energie, ontoereikend zijn.

De visie waarop de aanbeveling gebaseerd is.

Visie 44: De ergste gevaren voor het milieu zijn afgewend.

23. Project voor het verspreiden en gebruiken van Finse beste praktijken in andere landen.

Omschrijving van de aanbeveling

Finse beleidsmakers op het vlak van wetenschappen en technologie zouden hun beleidsmethodiek moeten voorstellen, waarna andere EU-landen commentaar kunnen geven, zwakke punten blootleggen en aanvullende en/of alternatieve oplossingen voorstellen.

Evaluatie van de aanbevelingen door de experts

- **Nieuwheid**

De nieuwheid van de aanbeveling schuilt in de aandacht die ze vestigt op gedeeltelijke analogieën met de Finse praktijk als beste praktijk.

- **Belang**

Economische en sociale systemen hangen in steeds grotere mate af van onderzoek en ontwikkeling. Daarom is leren van pionierspraktijken een basisvoorwaarde om gelijke tred te kunnen houden met de op wetenschap georiënteerde concurrenten van de EU.

Ze versterken de verspreiding en garanderen anderzijds Europese meerwaarde. Dit type van interactieve dialoog zal nieuwe innovatieve ideeën stimuleren bij de beslissingnemers die het innovatiebeleid van een land vorm geven.

- **Timing**

Onmiddellijk (relevant voor FP8*)

Bijkomende commentaar van de experts

Finlands succes in innovatie moet gecommuniceerd worden aan en becommentarieerd door andere EU-lidstaten, als mogelijk voorbeeld van beste praktijken. Een reeks van uitwisselingen van ideeën zal de flexibiliteit van de beleidsvorming verhogen. Aangezien technologie in de loop van de tijd altijd evolueert, zijn er voortdurende aanpassingen nodig, zowel in de beleidsbenaderingen als bij de politieke instellingen en in innovatieve bedrijven en organisaties. Daarom moet op de communicatie van de Finse beste praktijken feedback volgen van beleidsmakers uit andere EU-lidstaten, die zich bezighouden met het innovatiebeleid van hun land. Dat kan bepaalde gebreken in het Finse beleid blootleggen. Het uitwisselen van ideeën zal bijdragen tot het opborrelen van nieuwe ideeën en andere voorbeelden van beste praktijken.

De visie waarop de aanbeveling gebaseerd is.

Visie 45: Finland als pionier van innovatie

24. Ga en herover het platteland!

Omschrijving van de aanbeveling

Het platteland kan voor ons leven van vandaag een belangrijke experimenteerterruimte bieden en een laboratorium voor praktische opleiding en afstandswerk. Mensen blijven niettemin het platteland verlaten en naar stedelijke gebieden trekken. Bovendien is men zich onvoldoende bewust van de uitdagingen die zich stellen voor de voedselproductie van de toekomst. Daarom zijn maatregelen nodig om het platteland aantrekkelijker te maken, vooral voor jonge mensen en om een infrastructuur te voorzien, die ook rekening houdt met de behoeften van oudere mensen.

Er kunnen foresightprojecten* opgezet worden, om een nieuwe toekomstvisie te ontwikkelen voor plattelandsplanning en om nieuwe visies te genereren op de rol van het platteland in het leven van vandaag. Onderzoek kan ook bijdragen tot het identificeren van de economische en culturele troeven van het platteland, die mensen kunnen inschakelen in actieve productieve, industriële en bedrijfs- of servicegerichte activiteiten. Speciale onderzoekskwesties zijn verbonden met de volgende thema's:

- transportsystemen voor individuele mobiliteit.
- het culturele en politieke leven op het platteland.
- nieuwe opportuniteiten voor de werkgelegenheid.
- in evenwicht brengen van productiegerichte en recreatieve waarden.

De milieuaspecten van het ontwikkelen van een landbouwproductie moeten ook mogelijkheden omvatten voor gesloten circuits, een evenwichtig beheer van natuurlijke rijkdommen op lokaal niveau, het gebruik van meststoffen, energimanagement en kleine, lokale productie-eenheden, zoals bioraffinaderijen*.

Andere belangrijke aspecten die verbonden zijn met het genereren van ideeën over wat jonge mensen naar het platteland kan brengen houden verband met recreatie en vrije tijd.

Evaluatie van de aanbevelingen door de experts

- **Nieuwheid**

Er bestaan al programma's ter ondersteuning van het leven op het platteland, die bijdragen tot het economisch overleven ervan, maar die bestaande programma's focussen voornamelijk op het lokale niveau, terwijl ze ook nodig zijn op het nationale en Europese niveau.

- **Belang**

Ondersteuning voor het leven op het platteland is essentieel voor alle Europese burgers. Het is essentieel om ervoor te zorgen dat de groeiende bevolking te eten heeft.

- **Timing**

FP8* zal een goede context bieden voor het opnemen van dit soort van maatregelen en foresightactiviteiten.

De visie waarop de aanbeveling gebaseerd is.

Visie: 49: Ga naar het platteland!

25. Europees geïntegreerd beleid rond het delen van werk.

Omschrijving van de aanbeveling

De toename en veroudering van de bevolking en van de productiviteit houden het gevaar in dat het werk in de toekomst op een compleet nieuwe manier zal moeten gedeeld worden. Om die reden bestaat er ook een behoefte aan nieuwe definities en modellen rond werken en inkomen, aan een geïntegreerd beleid op Europees niveau en aan onderzoek naar nieuwe modellen rond werken, werkgelegenheid, verdienen en leven. Er moet vergelijkend onderzoek gebeuren naar de bestaande modellen, zoals de Japanse vrouwencoöperatieve, waarin een miljoen vrouwen elkaar helpen (bijvoorbeeld bij de kinderopvang) en een nieuw systeem in het leven roepen van wederzijdse ondersteuning en samenwerking.

Sociologisch, filosofisch en economisch onderzoek is nodig. Daarnaast moet nagedacht worden over het herzien van de Europese manier van werken en leven, die zal gekenmerkt worden door het loskoppelen van werken en geld verdienen. Bij dat soort onderzoek moet rekening gehouden worden met uiteenlopende dimensies van menselijk leven: werken, gezin, vrije tijd, ontspanning, waarden, spirituele ontwikkeling en technologische communicatie en interactie.

Evaluatie van de aanbevelingen door de experts

- **Nieuwheid**

Er bestaan onderzoeken over werken en werkgelegenheid maar op Europees bestuursniveau bestaat toch een gebrek aan modellen.

- **Belang**

Het is van belang om nieuwe modellen van tewerkstelling te onderzoeken, met het oog op het beheer van het moeilijker wordende evenwicht tussen werken, vrije tijd en levenslang leren.

- **Timing**

De veranderende manieren waarop we werken en onze vrije tijd doorbrengen en andere structurele trends vertonen allemaal een geleidelijk verloop. Niettemin is het belangrijk om tussenbeide te komen, vóór de problemen onbeheersbaar worden.

De visie waarop de aanbeveling gebaseerd is.

Visie 53 – Een gelukkige dag – Dinsdag 16 april 2045.

26. Ontwikkel een stedelijke infrastructuur die een multigenerationele levensstijl ondersteunt.

Omschrijving van de aanbeveling

Zorg ervoor dat er mogelijkheden zijn om het traditionele familiemodel in de toekomst te laten overleven. Ondersteun de ontwikkeling van communicatie- en mobiele technologieën die helpen om op familiewaarden berustende structuren te behouden. Zorg via stads- en infrastructurele ontwikkelingen voor omgevingen die vriendelijk zijn voor grote families en hun naargelang van de levenscycli wijzigende behoeften.

Evaluatie van de aanbevelingen door de experts

- **Nieuwheid**

Dit is een antwoord op de toekomstige uitdagingen als gevolg van onze stijgende gemiddelde levensverwachting en de behoefte om familiestructuren in stand te houden.

- **Belang**

Dat de bevolking ouder wordt zorgt ook voor snel stijgende kosten. Maar dat betekent ook dat mits enig efficiëntiedenken rond die kosten een koppeling mogelijk wordt met het humanistische idee van het ondersteunen van familiestructuren in het tijdperk van families met allerlei leeftijden (multi-age-family).

- **Timing**

SSH-onderzoek*, ICT-onderzoek en economie moeten hier vanaf FP8* onmiddellijk rekening mee houden.

Bijkomende commentaar van de experts

Een living lab-benadering* kan nuttig zijn om de banden binnen multigenerationele families te behouden en te versterken.

De visie waarop de aanbeveling gebaseerd is.

Visie 56: Een traditioneel, multigenerationeel familiemodel in de Unie.

27. Moedig gepensioneerden in de codes voor behoorlijk bestuur aan om bezig te blijven.

Omschrijving van de aanbeveling

Moedig in de codes voor behoorlijk bestuur de oprichting aan van ouderenraden en -netwerken. Zorg er ook voor dat gerapporteerd wordt over de activiteiten van die gepensioneerde ex-werknemers en hun samenwerking met het huidige personeel.

Evaluatie van de aanbevelingen door de experts

- **Nieuwheid**

Er waren al eerder discussies rond deze problematiek. In de codes voor behoorlijk bestuur* is wel eens sprake van werk voor gepensioneerde ex-werknemers maar niet systematisch.

- **Belang**

In een vergrijzende samenleving gaat een enorme hoeveelheid kennis verloren, op het ogenblik dat werknemers hun bedrijf verlaten om met pensioen te gaan. Een competitieve kenniseconomie kan zich een dergelijk verlies niet veroorloven.

- **Timing**

Hier moet rekening mee gehouden worden in de prioriteiten van het 8e kaderprogramma (FP8*).

Bijkomende commentaar van de experts

Europese ondernemingen moeten aangemoedigd worden om ouderenraden op te richten, zodat via adviesteams gebruik kan blijven gemaakt worden van de kennis en ervaring van de voormalige werknemers. Die accumulatie van kennis moet een prioriteit zijn in de codes voor behoorlijk bestuur.

De visie waarop de aanbeveling gebaseerd is.

Visie 59: Een rustige oude dag – op actieve wijze.

28. Wereldwijde samenwerking in de ruimtevaart technologie.

Omschrijving van de aanbeveling

Ruimtetransport (naar orbitaal en andere planeten).

Evaluatie van de aanbevelingen door de experts

- **Nieuwheid**

Dit is een nieuw programma dat momenteel kennelijk nog niet bestaat. Wel kan het voortbouwen op bestaande samenwerkingsverbanden, zoals het Internationale Ruimtestation ISS, maar het gaat veel verder dan alle momenteel actieve organisaties.

- **Belang**

Van de allerhoogste prioriteit. Als we niet wereldwijd nu in actie treden, verwachten we op de langere termijn dat de elite, de zeer rijke en machtige elite, misschien met privéged, haar toekomst zal kunnen voorbereiden ten koste van jan met de pet en dat de inspanningen niet de mensheid als geheel ten goede zullen komen.

- **Timing**

We moeten nu in actie komen om ervoor te zorgen dat beslissingen van gewone burgers mee bijdragen tot de eerste stadia van de planning voor de onvermijdelijke toekomstige overgang naar niet-aards leven en mee bepalen hoe die toekomst eruit zal zien. We moeten er nu mee beginnen.

Bijkomende commentaar van de experts

We zijn hier om te gaan!

De verkenning van de ruimte is als onderwerp te breed, te complex en te duur om aangepakt te worden door één enkel land of een bestaande groep van samenwerkende landen, zoals de E.U. Het is per definitie een wereldwijde samenwerking. Het is ook een globaal onderwerp in een ander cruciaal opzicht: de bedreigingen voor het leven op aarde op lagere termijn gelden voor ons allemaal en we hebben dan ook een collectief antwoord nodig voor het feit dat we uiteindelijk de aarde zullen moeten verlaten. Creëer dus ruime steun voor het opzetten van een nieuw megaprogramma volgens de lijnen van het ruimtevaartprogramma van de jaren '1960. Dat programma moet internationaal gefinancierd worden en als algemene doelstelling hebben om mogelijkheden te zoeken voor het overleven van de menselijke cultuur op langere termijn, als de aarde is opgebruikt. Die wereldwijde onderzoekssamenwerking zal ervoor zorgen dat de resultaten van het proces door de wereldwijde gemeenschap gedeeld zullen worden, ten voordele van ieder van ons. En we verwachten dat die resultaten even indrukwekkend zullen zijn als die van het ruimtevaartprogramma van de sixties.

De visie waarop de aanbeveling gebaseerd is.

Visie 60: Verkenning van de ruimte als toekomstige oplossing.

29. Project om een globale bestuursvorm te verkennen.

Omschrijving van de aanbeveling

Verken de voorwaarden voor een transnationaal bestuur die leidt tot wereldwijde rechtvaardigheid en vrede.

Kijk daarbij in de eerste plaats naar de EU-instellingen.

Evaluatie van de aanbevelingen door de experts

- **Nieuwheid**

Dit is een centraal concept in de Westerse traditie.

- **Belang**

Volgens alle regeringen is wereldvrede het belangrijkste probleem voor de mensheid.

- **Timing**

Het onderzoek moet zo snel mogelijk starten.

Bijkomende commentaar van de experts

Het 8e Kaderprogramma* moet starten met educatieve en uitwisselingsprogramma's voor het tot stand brengen van een wereldburgeridentiteit en met het opstellen van een catalogus van de bestaande juridische modellen.

De visie waarop de aanbeveling gebaseerd is.

Visie 63: Een rooskleuriger toekomst – of slechts een droom?

30. Stimuleer onderzoek naar mens-machine-interfaces.

Omschrijving van de aanbeveling

Natuurlijke toegang tot ICT-diensten via alle natuurlijke menselijke communicatiekanalen en een breininterface.

Om te beginnen moeten ongestructureerde gegevens (gebaren, video, taal) voorverwerkt worden en dan doorgegeven aan de hersenen via breininterfaces, die de oorspronkelijke informatie helpen interpreteren maar zonder in de plaats te komen van die interpretatie.

Evaluatie van de aanbevelingen door de experts

- **Nieuwheid**

Het huidige onderzoek naar breininterfaces focust op implantaten.

Het zal nieuw zijn om ideeën te ontwikkelen, om zintuiglijke informatie door te geven aan het brein, zonder het gebruik van implantaten.

- **Belang**

Dit onderzoek opent nieuwe mogelijkheden voor ICT-toepassingen maar ook voor therapeutische innovaties en om een betere kennis te verwerven van het menselijke zintuiglijke systeem.

Dit is essentieel omdat het de manieren kan verbeteren waarop we van nature toegang hebben tot IT-diensten en de hoeveelheid informatie vergroot die aan de hersenen kan worden aangeleverd.

- **Timing**

Dit is een inspanning op lange termijn, maar om tegen 2050 iets te bereiken moet het onderzoek nu beginnen.

Dit onderzoek is een voorwaarde voor het realiseren van heel wat van de ICT-visies die door de burgers werden voorgesteld

Bijkomende commentaar van de experts

De toegang tot ICT-diensten is vandaag nog beperkt door hoe de menselijke sensoren omgaan met de brede informatiestroom. Mens-machine-interfaces kunnen beschouwd worden als upgrades van het communicatiekanaal met de hersenen. Door een menselijke breininterface te gebruiken, kunnen onze hersenen meer informatie verzamelen en analyseren dan nu het geval is. Om dit te realiseren zijn aangepaste sensoren nodig en zullen de ongestructureerde gegevens (gebaren, video, taal) voorverwerkt moeten worden door een computer.

De huidige informatieoverdracht via technische middelen blijft grotendeels beperkt tot auditieve en optische informatie, aangezien andere zintuiglijke gegevens momenteel nog niet doorgegeven kunnen worden. Om een ruimere perceptie van zintuiglijke informatie mogelijk te maken, zoals in veel ICT-visies wordt voorgesteld, zullen nieuwe mens-machine-interfaces ontwikkeld moeten worden. In het ideale geval worden deze interfaces verbonden met de hersenen maar niet ingeplant. Dat roept heel wat technische maar ook maatschappelijke en ethische vragen op. Mens-machine-interfaces

zijn bedoeld om de interpretatie van informatie te vergemakkelijken en de efficiëntie van onze communicatie te verhogen maar zullen niet in de plaats komen van de

analytische mogelijkheden en het interpretatievermogen van onze hersenen. De interface met de hersenen zal in een eerste fase nog bedraad verlopen maar het einddoel is draadloos.

De visie waarop de aanbeveling gebaseerd is.

Visie 69: Natuurlijke toegang tot ICT-diensten, van eender waar!

31. Woordenlijst

Actieonderzoek:

"Actieonderzoek... is er zowel op gericht bij te dragen tot de praktische bekommernissen van mensen in een onmiddellijke probleemsituatie als tot het vooruithelpen van de doelstellingen van de sociale wetenschap. Actieonderzoek heeft dus de dubbele ambitie om een systeem te bestuderen en om met de leden van dat systeem samen te werken aan het veranderen ervan in wat als de gewenste richting wordt beschouwd. Die dubbele doelstelling bereiken vereist de actieve medewerking van zowel onderzoeker als klant en illustreert dus het belang van 'co-learning' (coöperatief leren), als een primair aspect van het onderzoekproces." O'Brian, Rory, An Overview of the Methodological Approach of Action Research (onze vertaling).

Behoorlijk bestuur

Behoorlijk bestuur (corporate governance) verwijst naar alle processen, gebruiken, beleid, wetten en instellingen die een invloed hebben op de manier waarop een bedrijf of onderneming geleid, beheerd en gestuurd wordt. Behoorlijk bestuur omvat ook de relaties tussen de talrijke betrokken partijen (stakeholders) en de doelstellingen die de onderneming nastreeft. De belangrijkste betrokken partijen zijn de aandeelhouders, de raad van bestuur, het personeel, de klanten, de kredietverstrekkers, de leveranciers en de hele gemeenschap.

Beste praktijken:

Methoden en technieken die systematisch betere resultaten hebben opgeleverd dan met andere middelen het geval was en die daardoor dienst doen als na te streven referentieprestaties. Er bestaat evenwel geen enkele praktijk die in alle omstandigheden en voor iedereen de beste is. Beste praktijken blijven ook nooit erg lang de beste, aangezien mensen altijd weer betere manieren vinden om dingen te verrichten.
<http://www.businessdictionary.com/definition/best-practice.html> (eigen vertaling).

Bio-energie

Energie uit biologische brandstof of biologisch afbreekbare materialen, zoals planten of afval. Het gebruik ervan maakt het energieverbruik duurzaam.

Bioraffinaderij

De technologie achter een bioraffinaderij is vergelijkbaar met die van een olie/petroleumraffinaderij maar de brandstof, chemicaliën of warmte worden geproduceerd op basis van biomassa, dat wil zeggen hout, suikerriet, ... Dat drukt het volume afval en maakt landbouw en industrie duurzaam. Bovendien draagt bioraffinage ook bij tot het vervangen van fossiele brandstoffen en energiebronnen, waarvan de reserves beperk/eindig zijn.

Biotechnologie

De biotechnologie is een subdiscipline van de biologie die zich bezighoudt met het wijzigen van levende organismen en hun afgeleide producten voor specifieke menselijke doeleinden of voor het gebruik in technologische toepassingen, bijvoorbeeld hybride planten, ggo's.

Buffer (voor hernieuwbare energie)

De geproduceerde energie wordt opgeslagen in het systeem en alleen gebruikt als de toevoer uit andere energiebronnen, zoals wind- en zonne-energie, ontoereikend is. Dat zorgt voor energiezekerheid voor gezinnen en industrie en drukt het energieverbruik.

EPTA-netwerk:

Het EPTA-netwerk is een Europees netwerk van organisaties die parlementen adviseren over de mogelijke sociale, economische en milieu-impact van nieuwe wetenschappen en technologieën. Technology Assessment of technologische aspectenonderzoek (TA) is een wetenschappelijk, interactief en communicatief proces, dat wil bijdragen tot de publieke en politieke opinievorming over maatschappelijke aspecten van wetenschappen en technologie. <http://www.eptanetwork.org/> (onze vertaling).

Expertsystemen

Een expertstelsel is een computerprogramma, een toepassing van artificiële intelligentie. Het expertstelsel bevat een kennisbank en de regels om met die en andere inkomende gegevens te werken. De bedoeling is om menselijke experts te ondersteunen bij het oplossen van problemen, maar de werkzaamheid is afhankelijk van de kwaliteit van de gegevens en regels. Expertsystemen worden bijvoorbeeld gebruikt bij medische diagnoses, routeplanning voor voertuigen en verzekeringsplanning.

Euthanasie

Euthanasie is het op hun eigen verzoek bespoedigen van de dood of ter dood brengen van hevig lijdende, ongeneeslijke zieken.

Flexicurity:

Flexicurity – “flexizekerheid” is “...een graad van zekerheid omtrent een job, werkgelegenheid, inkomen en de combinatie van werk en privéleven die de arbeidsmarkt beter doet werken en de carrières en privélevens van werknemers met een relatief zwakke positie makkelijker combineerbaar maakt. Flexizekerheid kan ook gebruikt worden om de (kwaliteit van de) deelname aan de arbeidsmarkt en de sociale inclusie te vergroten. Tegelijk garandeert flexizekerheid een zekere numerieke (zowel extern als intern), functionele en loonflexibiliteit, die de arbeidsmarkt (en individuele ondernemingen) in staat stelt om zich tijdig en op een adequate manier aan te passen aan veranderende omstandigheden, teneinde hun concurrentiekracht en productiviteit te behouden en te verbeteren.” (Wilthagen en Tros, 2004). Employment in Europe, 2006, European Commission.

Foresightanalyse

Een foresightanalyse is een methode die probeert te beschrijven wat in de toekomst zou kunnen gebeuren, door het niveau van de onzekerheid naar beneden te halen. Voor een foresightanalyse moeten eerdere en huidige trends geanalyseerd worden en niet alleen de grote trends, maar ook de kiemen van verandering, de zogeheten zwakke signalen.

FP7, FP8

De kaderprogramma's (Framework programmes, afgekort FP) vormen het belangrijkste financieringsinstrument van de Europese Unie ter ondersteuning van het onderzoek en de technologische ontwikkeling, met het oog op een toename van de groei, de concurrentiekracht en de werkgelegenheid in Europa. Alle onderzoeksgelateerde acties van de EU zijn opgenomen in de FP's. Eén FP bestrijkt meer dan één onderwerp en discipline en uiteenlopende onderzoeken en individuele onderzoekers kunnen verzoeken om financiering uit de budgetten van zo'n FP. FP7 slaat op de periode van 2007 tot 2013, terwijl FP8 weer de volgende periode bestrijkt.

Gesloten cycli

Een gesloten cyclus wil zeggen dat een systeem in zijn eigen behoeften voorziet en alle of de meeste dingen die het voortbrengt hergebruikt. In de landbouw wordt hiermee verwezen naar de procedure waarbij afval (plantenresten en dierlijke mest) hergebruikt wordt en zo de productie van afval, het energieverbruik en het gebruik van pesticiden vermeden of minstens verkleind worden.

Joint programming [Gemeenschappelijk programmeren]

"Joint programming" is een relatief nieuw instrument in de Europese Unie. Het is ontworpen met het oog op het ontwikkelen en uitbouwen van de Europese onderzoeksactiviteiten. De idee achter deze aanpak is dat bepaalde onderzoeksonderwerpen een weerslag hebben op de hele gemeenschap, bijvoorbeeld onze verouderende samenleving, en dat bepaalde problemen te complex en te duur zijn om op het nationale niveau van de Lidstaten te onderzoeken. Daarom gaan lidstaten er uit eigen beweging toe over om hun onderzoeksideeën, methoden en resultaten samen te leggen, waarna alle partners kunnen meegenieten van de kennis en de ervaring van de anderen. Elk jaar worden 3 tot 5 onderwerpen naar voor geschoven. Voor 2009 waren dat bijvoorbeeld 1) landbouw, voedselveiligheid en klimaatverandering; 2) een gezond dieet voor een gezond leven; en 3) cultureel erfgoed en wereldwijde veranderingen. "Gemeenschappelijk programmeren" blijft evenwel een zwakker instrument, aangezien het vrijwillig is en niet door EU-financiering wordt ondersteund.

Living labs, de living-labaanpak

De living-labaanpak is een onderzoeksmethode om nieuwe technologieën of nieuw beleid te ontwikkelen met de actieve participatie van klanten of burgers. Living labs gebruiken werkmethoden om in het hele ontwikkelingsproces mensen te integreren, als gebruikers en 'co-creators' en erkent zowel de behoeften van de gebruikers als de omstandigheden waarin de dienstverleners moeten werken, elk in hun respectieve context. Meestal hebben living labs met technologische ontwikkeling te maken, wanneer de nieuwe, nog niet bestaande technologische oplossingen of toestellen ter beschikking gesteld worden aan klanten en burgers, die zich vervolgens een idee kunnen vormen van de toekomstige technologische oplossingen. In dat geval werken leverancier of beleidsmaker en klant of burger samen en plannen ze samen toekomstige ontwikkelingen. <http://www.lilan.org/en/Living-labs-description/> (onze vertaling)

Maatschappelijk verantwoord ondernemen:

Maatschappelijk verantwoord ondernemen (Corporate social responsibility, CSR) verwijst naar het voortdurende engagement van ondernemingen om ethisch te handelen en bij te dragen tot de economische ontwikkeling, maar met oog voor de levenskwaliteit van de medewerkers en hun gezinnen maar ook van de plaatselijke gemeenschap en de samenleving in haar geheel.” Corporate Social Responsibility: Making Good Business Sense, <http://www.wbcsd.org/DocRoot/IunSPdIKvmYH5HjbN4XC/csr2000.pdf> (onze vertaling).

Organisch, intelligent en levend (zich aanpassend) netwerk:

In de meeste gevallen is een zich aanpassend netwerk een adaptief systeem dat zijn structuur aanpast op basis van externe of interne informatie die tijdens de leerfase door het netwerk stroomt. (bron: wikipedia, onze vertaling)

Politieke cultuur: de houding van de burgers van een natie ten opzichte van politiek en hun kijk op politieke legitimiteit en de tradities van de politieke praktijk.

SSH

SSH staat voor Socio-Economic Sciences and Humanities (Sociaal-economische en geesteswetenschappen) en vormt een thematisch onderdeel van FP7*. SSH richt zich op het ondersteunen van gemeenschappelijk Europees onderzoek op het vlak van sociale en geesteswetenschappen. Die onderzoeksactiviteiten worden door de Europese Unie gefinancierd en bepaalde belangrijke onderzoeksterreinen worden vooraf vastgelegd, om voor gemeenschappelijke uitdagingen gemeenschappelijke Europese oplossingen te vinden. Een dergelijk programma maakt de Europese onderzoekinfrastructuur efficiënter en minder duur, aangezien de middelen geharmoniseerd worden en onderzoekers gemeenschappelijke kennis verwerven over de onderzoekscultuur van andere lidstaten.